

DİL ARAŞTIRMALARI

Journal of Language Studies

Yıl/Year: 19, Dönem/Period: 2025-Bahar/Spring, Sayı/Number: 36

ISSN 1307-7821 | e-ISSN 2757-8003

HABERLER

News

Hocam Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın Ardından

After the Passing of My Professor, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz

Leylâ Karahan

Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ankara / Türkiye

e-posta leylakarahan@yahoo.com
orcid 0000-0001-9806-7235

Atıf

Citation

Karahan, Leyla (2025). Hocam Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın Ardından. *Dil Araştırmaları*, 36: 271-278.

Başvuru

Submitted

18.04.2025

Revizyon

Revised

22.04.2025

Kabul

Accepted

24.04.2025

Çevrimiçi Yayın

Published Online

12.05.2025

Cumhuriyetin ilk kadın akademisyenlerinden, Türklük Biliminin öncü şahsiyetlerinden Hocam Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, adını sonsuzluğa taşıyacak olan yüzlerce eser bırakarak 6 Şubat 2025 tarihinde, 103 yaşında bu dünyadan göçtü.

Hocam'ın, 1976 yılından beri öğrencisi olmanın onuru ve mutluluğunu yaşıyorum. Yüksek lisans ve doktora eğitimim sırasında Hocam'dan ders aldım. Dersleri DTCF'deki odasında yapardık. Oda kitap doluydu ve ben akademik

hayatımın başlangıcında ismini duyduğum ve duymadığım birçok değerli kitabı burada gördüm, burada sayfalarını çevirdim. Aradan elli yıla yakın bir zaman geçti. Türk Dil Kurumundaki çalışmalarda, projelerde, konferans ve sempozyumlarda, kısacası bilimsel faaliyetlerde Hocam'ın yakınında bulundum. 2018 yılında da kendisiyle yaptığım uzun bir söyleşi, kitap olarak yayımlandı. Bilimi hayatın bir parçası değil hayatın kendisi yapmış, ömrünü bilime, Türk dili çalışmalarına adanmış ve Türkçeyle yaşamış bu değerli insanı anlatan bir kitabın başlığı *Türkçeyle Yaşamak* olmalı diye düşündüm. Ve kitabın adı *Türkçeyle Yaşamak* oldu.¹

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın Hayat Hikâyesi

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, kimliğinde 1921 yazsa da asıl doğum tarihinin 5 Temmuz 1922 olduğunu söyler. Nevşehir'de doğmuştur. Ataları, Toroslardan Niğde'ye, Damat İbrahim Paşa zamanında da Nevşehir'e yerleşen ve devcilikle uğraşan bir Türkmen boyudur. 6-7 yaşlarına kadar Nevşehir'de kalır. Daha sonra ailesiyle birlikte İzmir'e yerleşir. Babası ticaretle uğraşmaktadır. İlkokulu Urla'da tamamlar. İlkokuldan sonraki eğitimi için İzmir merkeze taşınırlar. İzmir Kız Lisesi'ni 1940 yılında biri mezuniyet, diğeri olgunluk diploması olarak başarıyla bitirir. İzmir'de üniversite olmadığı için Ankara veya İstanbul'a gitmek zorundadır, Ankara'yı tercih eder, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji bölümüne kaydını yaptırır.

Böylece Nevşehir ve İzmir'den sonra, ömrünün sonuna kadar yaşayacağı Ankara'ya adımını atmış olur. O yılların Ankara'sı, Ulus ve çevresinin merkez olduğu; Çankaya, Dikmen ve Keçiören'in bağ evleriyle âdeta yazlık yerleşim yeri olarak kullanıldığı bir şehirdir. İkinci Dünya Savaşı rüzgârları Türkiye'de de derinden hissedilmektedir; geceleri karartma vardır ve gıda sıkıntısı çekilmektedir. Korkmaz'ın üniversite hayatı böyle bir zamanda ve ortamda başlar.

Önce Ulus'taki Evkaf Apartmanı'nda bulunan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Korkmaz'ın fakülteye başladığı yıl bugünkü yeni binasına, üzerinde Atatürk'ün *Hayatta en hakiki mürşit ilimdir* sözü yazılı olan binasına taşınır. Korkmaz, bir yazısında binanın görünüşündeki heybet ve ihtişama, iç mekânlarındaki mükemmelliğe, Atatürk büstünün bulunduğu büyük mermer salona, geniş dersane ve toplantı salonlarına, aydınlık koridorlarına, pırl pırl zemin döşemelerine, her bölüme ait seminer kitaplıklarına, zengin kütüphanesine hayranlığını anlatır.

¹ Bu yazıdaki bilgiler, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz için hazırlanan kitaplara dayanmaktadır. Bk. Kaynaklar.

Korkmaz'ın fakültede ilk tanıştığı hoca, Tahsin Banguoğlu'dur. Hem öğrencilik yıllarında hem de daha sonra Banguoğlu'nun yakın desteğini görmüş, her zaman kendisinden sevgiyle, minnetle bahsetmiştir. İlhan Başgöz, Selahattin Olcay, Meliha Ambarcıoğlu, Hasibe Mazioğlu aynı bölümden; Celal Bayar'ın kızı

Nilüfer Gürsoy Latinceden; Osman Turan, Mehmet Altay Köymen, Halil İnalçık Tarihten; Şevkiye İnalçık Arapçadan Korkmaz'ın arkadaşlarıdır.

Korkmaz, çok iyi hocalardan ve farklı disiplinlerden ders alarak kendisini çok iyi yetiştirir. Abdülbaki Gölpınarlı'dan, Necmettin Halil Onan'dan ve Ferit Kam'dan divan edebiyatı; Pertev Naili Boratav'dan halk

edebiyatı; Kenan Akyüz ve İbrahim Necmi Dilmen'den modern edebiyat; Tahsin Banguoğlu, Abdülkadir İnan ve Saadet Çağatay'dan Türk dili ve lehçeleri; Suut Kemal Yetkin'den estetik; Besim Atalay'dan Farsça; Necati Lugal'den Arapça; Necip Üçok ve Agop Dilaçar'dan dil bilimi; İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan pedagoji; Fuat Köprülü, Şinasi Altundağ, Enver Ziya Karal, Bekir Sıtkı Baykal ve Akdes Nimet Kurat'tan tarih dersi alır. Fakültesinde ve Halk Evlerinde yapılan kültür konferanslarını kaçırmaz, Ankara Radyosunda Tahsin Banguoğlu'nun şiir programlarına şiir okuyarak katılır. Bir orta oyununda yer alır. Fakültenin birinci sınıfında öğrenciyken, hocası İbrahim Necmi Dilmen tarafından Türk Dil Kurumu üyeliğine kaydettirilir. İkinci sınıftayken de Halide Edip'in *Sinekli Bakkal* romanıyla ilgili bir yazısı *Yücel* mecmuasında yayımlanır.

1944 yılında başarıyla mezun olduğu fakültede dört yıl ilmi yardımcı olduktan sonra 1948 yılında hocası Saadet Çağatay'ın asistanı olarak göreve başlar. 1945 yılında başladığı doktora tezini 1950 yılında tamamlar. Tezinin konusu önce Batı Anadolu ağızları iken daha sonra Güneybatı Anadolu ağızları ile sınırlandırılmıştır. Köylere gidip derleme yapması gerekmektedir. Hocası Necmettin Halil Onan '*Biz gencecik bir kızı Anadolu'ya derleme yapmaya gönderebilir miyiz?*' diye telaşlanır. Ancak Korkmaz kararlıdır. Bunun üzerine o sırada Yükseköğretim Genel Müdürü olan Onan, valilere, kaymakamlara, millî eğitim müdürlerine bir yazı göndererek Korkmaz'a yardımcı olmalarını ister. Korkmaz, köylere atla, merkeple gider; şalvar giyerek, başına yemeni bağlayarak kadınlar arasına girer ve derlemeler yapar. Tezini 1950 yılında savunur ve bu tezle Türk Dil Kurumu teşvik ödülünü alır. 1956 yılında da tezi DTCF'de yayımlanır.

1948 yılında tarih öğretmeni Mehmet Bey ile evlenir. Korkmaz, onun iyi bir baba ve fedakâr bir eş; ailesine, çocuklarına düşkün, evcimen bir insan olduğunu anlatmaktadır. 1948 yılında oğlu Gültekin, 1967 yılında da oğlu İltekin dünyaya gelir. Oğulları ve torunları hâlen Amerika'da yaşamaktadır.

1954 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi tarafından Annemarie von Gabain'in yanında bilgi ve görgüsünü artırmak üzere bir yıl süre ile Almanya'ya gönderilir. Orada çeşitli dersler alır. Özellikle Türkiye'de bir fonetik laboratuvarı kurmak için hazırlıklar yapar, ancak DTCF'de yer sıkıntısından dolayı laboratuvar kuramaz. Almanya'da bir buçuk yıl kalan Korkmaz, döndükten sonra

1957'de hazırladığı *Türk Dilindeki -ça Eki ve Bu Ekle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme* adlı çalışmasıyla doçent olur. 1965-66 yılında Alexander von Humboldt Vakfının araştırma bursuyla önce İngiltere'ye gider, Londra'da British Museum ile Oxford'da Bodleian kütüphanesinde Türkçe yazma eserleri inceler. British Museum'da kütüphane müdürü Prof. Dr. Meredith Owens'in yardımlarını görür. Onun aracılığı ile bazı yazma eserlerin mikrofilmlerini alır. Almanya'da Hamburg, Berlin, Marburg, Tübingen ve Münih kütüphanelerinde Eski Anadolu Türkçesi ve Çağatay Türkçesine ait yüzden fazla el yazması eser inceler. Bazı yazma eserlerin mikrofilmlerini alır.

Korkmaz, 1963 yılında Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliğine seçilir. 1964 yılında *Nevşehir ve Yöresi Ağzıları* adlı eseriyle profesör olur. 1967 yılında *Türk Dilinin Tarihî Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi* adlı eseri, Türk dili alanında yazılmış 200 eser arasında Yunus Nadi Armağanı birincisi seçilir. 1980 yılında Türk Dil Kurumundaki dil anlayışını eleştirerek görevinden ayrılır. 1983 yılında tekrar döndüğü Kurumda 2004 yılına kadar bilim kurulu asli üyesi olarak çalışır. Burada Gramer Bilim ve Uygulama Kolu, Atatürk ve Türk Dili Çalışma Grubu Başkanlığı, Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Projesi Başkanlığı gibi görevlerde bulunur.

1953 yılında Afet İnan'ın kurduğu, kısa adı KASAİD olan *Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği*'nin kurucu üyeleri arasında yer alır. Derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılır. DTCF'de Yeni Türk Dili Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütür. 1974-83 yılları arasında Kültür Bakanlığı Danışma Kurulu Üyeliğinde bulunur ve Bakanlığın çıkarmakta olduğu *Millî Kültür* dergisinin de redaktörlüğünü yapar.

1981-83 yılları arasında Ankara Üniversitesi rektörlüğüne bağlı Türk Dili Bölümü Başkanlığına getirilir. 1984 yılında TRT Yönetim Kurulu Üyeliğine seçilir. Dönemin gazetelerinde *TRT yönetiminde ilk kadın Profesör Zeynep Korkmaz*, *TRT'nin ilk kadın yöneticisi Profesör Zeynep Korkmaz* başlıklarıyla haber olur.

1983'te YÖK Yürütme Kurulu Üyeliğine seçilir. 1988 yılında üniversiteden emekli olur. YÖK'te 1989-1990 yılları arasında YÖK Başkan Vekilliği, 1991-1992 yılları arasında da YÖK Başkan danışmanlığı görevlerinde bulunur. 6 Şubat 2025'te vefatından 4-5 yıl öncesine kadar bilimsel çalışmalarını sürdürmüştür.

Korkmaz'ın yaşlılıktan kaynaklanan hastalıkları vardı. 103 yaşında aramızdan ayrıldı. 103 yıllık bu hayat hikâyesinin büyük bir bölümü aynı zamanda Türklük Biliminin de tarihi sayılabilir.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın Türklük Bilimindeki Yeri

Korkmaz, bugün çoğumuzun sadece eserleriyle tanıdığı yerli ve yabancı çok değerli bilim adamlarından bizzat dil, edebiyat ve tarih dersi olarak yetişmiş ve onları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Almanya ve İngiltere'deki çalışmaları da Korkmaz'ın yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Uluslararası Türk Bilim Akademisinin verdiği altın madalya töreninde (14 Ocak 2016) hocalarına olan minnet duygularını şöyle ifade eder:

Eğer Türk dili alanındaki çalışmalara birtakım katkılarda bulunabilmiş isem, şüphesiz bu katkıyı Türk dilinin, Türk tarihinin ve Türk kültürünün bir toplumun varlığındaki anlamını derinden kavramış olan ve “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” sözleri ile aziz Atatürk'ün kuruluşuna önderlik ettiği Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin değerli öğretim üyelerinden aldığım eğitime, bana aşıladıkları bilim anlayışına ve bu fakültede geçirdiğim 44 yıllık meslek yaşamıma borçluyum.

Korkmaz, Türk dilinin her dönemiyle, her meselesiyle ilgilenmiş; bu eserlerdeki görüş ve yaklaşımlarıyla, uyguladığı yöntemlerle Türklük Bilimi alanında bir ekol yaratmıştır. 20'den fazla kitabı, 200'den fazla makalesi vardır. Korkmaz, yaptığı çalışmalardan ve hizmetlerden dolayı birçok ödül almıştır.

Korkmaz'ın ağız çalışmaları, kullanılan derleme ve inceleme yöntemleri bakımından alanın ilk ve yol gösterici çalışmaları olmuş, kendisinden sonra yapılan ağız çalışmalarına örneklik etmiştir. 1940'lı yılların şartlarında derlemelerini kayıt cihazıyla yapması önemli bir yeniliktir. Güneybatı Anadolu'da derleme yaparken Amerikan Büyükelçiliğinden aldığı kayıt cihazını kullanmıştır. Korkmaz, ağız çalışmalarında dil ve tarih disiplinlerinin birbirlerinden mutlaka yararlanması gerektiği düşüncesinin de ilk uygulayıcılarından biridir. Nevşehir ağızlarıyla ilgili çalışmasında, yörenin etnik yapısı ile ağız özellikleri arasındaki

bağlantıyı ortaya koymak için geniş bir arşiv taraması yapmış, tahrir defterlerini incelemiş, eserinin başına Nevşehir'e gelip yerleşen yerleşik Oğuzlar ve göçebe Türkmen oymaklarıyla ilgili (*Herikli, Boynu İnceli, Eymür, Bekdik* vd.) ayrıntılı bilgiler koymuş ve böylece ağız araştırmalarının bir bölgenin yerleşme tarihi

hakkında nasıl ipuçları verebildiğini göstermiştir. *Bartın ve Yöresi Ağızları* kitabında da yörenin dikkat çekici ağız özelliklerini Kıpçakça ile ilişkilendiren Korkmaz, arşiv kayıtları yardımıyla bu bölgede bir Kıpçak yerleşiminin izlerini tespit etmiştir.

Korkmaz'ın çalışmalarının büyük bir bölümü, tarihi ve bugünkü Oğuz Türkçesi, yani Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi üzerinedir. Selçuklular dönemi Türkçesi, 11.-13. yüzyıllar arasında Oğuzca, Anadolu yazı dilinin tarihi gelişiminde Beylikler Devri Türkçesinin yeri, Anadolu'da Türkçenin yazı dili oluşu, karışık dilli eserler vb. konularda çalışmaları olan Korkmaz, bu alanla ilgili bütün birikimini son kitabı olan ve 2013 yılında yayımlanan *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi* adlı kitaba yansıtmıştır. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden biri olan *Marzubân-nâme Tercümesi*'ni de yayına hazırlamıştır.

Cumhuriyet dönemindeki Türk dili üzerinde en çok çalışan isimlerden biri de Zeynep Korkmaz'dır. *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi* kitabını yazmış, *Atatürk ve Türk Dili*, *Belgeler 1* ve *Atatürk ve Türk Dili 2* kitaplarını yayına hazırlamıştır. Korkmaz'ın en çok okunan kitaplarından biri de *Mustafa Kemal Atatürk-Nutuk* adlı kitabıdır. Korkmaz, Nutuk'u sade dille yayına hazırlamış ve eserin bugüne kadar otuzdan fazla baskısı yapılmıştır.

Türkiye Türkçesi-Şekil Bilgisi de Korkmaz'ın en çok baskı yapan kitaplarından biridir. İlk baskısı 2003 yılında yayımlanan bu kitap, bugün ana kaynak, başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. *Gramer Terimleri Sözlüğü* de çok baskısı yapılan kitaplarından biridir.

Korkmaz'ın makaleleri *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* adıyla dört cilt olarak yayımlanmış, daha sonra 1. ve 2. ciltler birleştirilmiştir. Kitapta, Türklük Biliminin hemen her konusuyla ve her dönemle ilgili -*Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Atatürk ve Türk dili, Anadolu ve Rumeli ağızları, ek ve edat etimolojileri, kültür, edebiyat, edebî şahsiyetler vb.*- makaleler bulunmaktadır. Bunlardan özellikle ek ve edat etimolojilerine dair olanlar, alana çok önemli katkılar sunan, ufuk açıcı makalelerdir.

Korkmaz, Cumhuriyetin fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür olarak yetiştirdiği ilk neslinin temsilcilerinden biriydi. Korkusuzdu, mücadeleciydi, tavizsizdi. Bir Altay dili olan Türkçenin de ele alındığı Uluslararası PIAC/Altayistik Kongrelerinde sadece İngilizce, Fransızca ve Rusça bildiri sunulabilmesi, Türkçe sunulacak bildiriye izin verilmemesi anlayışına tepki olarak Özbekistan'da 1986 yılında yapılan PIAC toplantısında bildirisini Türkçe sundu. Korkmaz, bilimsel çalışmalarında sorgulayıcıydı. Yeni çalışmaları takip eder, bütün toplantılara çok ciddi hazırlıklar yapar, konuşmaları en önde oturarak dinler, soru sorar, tartışır. Öğrencilerine tarzı ve tavrı ile de örnek oldu.

Türklük Biliminin bugünkü seviyesine gelmesinde çok önemli rolü ve katkısı olan Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Hocamız'a minnettarız. Ruhü şad olsun.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın eserlerinden bazıları

- ↪ *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, AÜ DTCF yayınları: 114, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi: II, Ankara 1956, 2. baskı, Türk Dil Kurumu yayınları: 583, Ankara 1994, XI+125 s.
- ↪ *Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi*, AÜ DTCF yayınları: 147, Ankara 1963, IX+85 s. (1967 Yılı Bilim Eserleri Yunus Nadi Armağanı birinciliğini kazanmıştır.).
- ↪ *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, I Cilt: Ses Bilgisi (Phonétique), AÜ DTCF yayınları: 142, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 1, Ankara 1963; 2. baskı, Ankara 1977; 3. baskı Türk Dil Kurumu yayınları: 582, Ankara 1994, XV-227 s.
- ↪ *Sadrü'd-din Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi*, Giriş- İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım, AÜ DTCF yayınları: 219, Ankara 1973, 468+137 s.
- ↪ *Cumhuriyet Döneminde Türk Dili*, AÜ DTCF yayınları: 251, Ankara 1974, 129 s.
- ↪ *M. Kemal Atatürk, Nutuk*, Bugünkü dille yayıma hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Kutlama Koordinasyon Kurulu, Ankara 1984, XVI+638 s.; yeni baskıları: AKD-TYK Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 1991, 1994, 1995, 1998, 2000, 2001, 2004, 2008, 2009, 2010, 2017, 638 s.
- ↪ *Gramer Terimleri Sözlüğü*, AKD TYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1992, XVII+212 s.
- ↪ *Atatürk ve Türk Dili I (Belgeler)*, AKD TYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1992, XXII+567 s.
- ↪ *Atatürk ve Türk Dili II* (A. B. Ercilasun - K. Yetiş - S. Sakaoğlu ve Z. Kerman ile birlikte), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1997, 831 s.
- ↪ *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 2. baskı, AKD TYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2003, 3. baskı, Ankara 2007, 4. baskı, Ankara 2010, XXIV+296 s.
- ↪ *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi* AKD TYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2003, 2. baskı, Ankara 2007; 3. baskı, Ankara 2009; 4. baskı, Ankara 2014, CXVI+1224 s.

- *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2013, 226 s.
- *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* (Gramer Terimleri Sözlüğü'nün her yönüyle yeniden elden geçirilmiş ve genişletilmiş yeni baskısı), AKDTYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 2017, 260 s.
- *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, AKDTYK Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1995,1. C. 959 s. (Yerli ve yabancı bilimsel dergilerdeki yazıların toplu hâlde basılması ile oluşmuştur.).2. baskı Ankara 2005, 3. baskı (1. ve 2. ciltler birleştirilmiş olarak) Ankara 2017, 1456 s.

Kaynakça

- Karahan, Leyla (2017). “95 Yılı Geride Bırakmış Bir “Ulu Çınar”ın Hayat Hikâyesi”. *Türklük Biliminin Ulu Çınarı Zeynep Korkmaz Armağanı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3-12.
- Karahan, Leyla (2018). *Türkçeyle Yaşamak, Zeynep Korkmaz Kitabı*. Ankara: Bengü Yayınları.
- Zülfikar, Hamza (2004). “Hocam Prof. Dr. Zeynep Korkmaz”. *Zeynep Korkmaz Armağanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1-24.

